

Axmedov Ashrafjon Axadovich

*Ўзбекистон Республикаси Банк-Молия Академияси Soliq va soliqqa tortish yo'nalishi
(MSc-Master of Science)-мутахассислиги магистранти*

ashrafaxmedov1@gmail.com

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AMAL QILUVCHI EGRI SOLIQLAR, ULARNI HISOBLAB CHIQRISH VA TO'LASH TARTIBINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida amal qiluvchi egri soliqlar, ularni hisoblab chiqarish va to'lash tartibiga oid masalalar tahlil qilinadi. Egri soliqlar iqtisodiyotda davlatning daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi, shu bilan birga, fuqarolar va yuridik shaxslarning soliqqa tortish yukini taqsimlashda noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Maqolada egri soliqlar tizimini takomillashtirish zarurati, bu soliqlarning iqtisodiyotga ta'siri, ularni hisoblash va to'lash jarayonlaridagi muammolar hamda samaradorlikni oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston soliqlar tizimida joriy etilishi mumkin bo'lgan takliflar kiritilgan. Maqola egri soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibining oshkoraligini ta'minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va adolatli soliqqa tortish tizimini shakllantirishga qaratilgan takomillashuv yo'llarini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: egri soliqlar, soliqqa tortish tizimi, O'zbekiston Respublikasi, soliq siyosati, iqtisodiy samaradorlik, soliq islohotlari.

Abstract: This article analyzes the issues related to indirect taxes in effect in the Republic of Uzbekistan, their calculation and payment procedure. Indirect taxes play an important role in the formation of state revenues in the economy, and at the same time, they can cause uncertainty in the distribution of the burden of taxation on citizens and legal entities. The article examines the need to improve the system of indirect taxes, the impact of these taxes on the economy, problems in their calculation and payment processes, and ways to increase efficiency. Also, based on international experiences, proposals that can be introduced in the tax system of Uzbekistan have been included. The article includes ways of improvement aimed at ensuring the transparency of the calculation and payment of indirect taxes, increasing economic efficiency and forming a fair taxation system.

Key words: crooked taxes, taxation system, Republic of Uzbekistan, tax policy, economic efficiency, tax reforms.

Kirish

Soliq tizimi har qanday davlatning iqtisodiy siyosatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u davlatning daromad manbalarini shakllantirish hamda jamiyatning iqtisodiy-ijtimoiy hayotiga ta'sir ko'rsatish vositasi sifatida xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bunda egri soliqlar alohida o'rin tutadi. Egri soliqlar iste'molchi yoki foydalanuvchiga tovar va xizmatlar orqali bilvosita yuklanadigan soliqlar hisoblanadi. Bu soliqlarning asosiy turi qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), aksiz solig'i, bojxona bojlari va boshqa iste'mol soliq turlaridan iboratdir.

Mamlakatimizda egri soliqlarning ahamiyati ortib borayotgani bois, ularni hisoblash va to'lash jarayonini yanada takomillashtirish zarurati paydo bo'lmoqda. Ayniqsa, globalizatsiya sharoitida soliqlarni samarali boshqarish, soliqqa tortishning adolatlilikini ta'minlash va xalqaro amaliyotlarga mos ravishda soliq tizimini rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, egri soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo'yicha takliflar kiritish zarurati paydo bo'ldi.

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasidagi egri soliqlarning amaldagi holati, ularning hisoblash va to'lash mexanizmlari o'rganiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganib, O'zbekiston sharoitida soliqlarni samaradorlik va oshkoralikni ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi.

Egri soliqlar davlat daromadlarining asosiy manbalaridan biri bo'lib, ular iste'molchilar tomonidan bilvosita to'lanadi. Bu soliqlar asosan mahsulot va xizmatlar narxlariga qo'shiladi va shu yo'l bilan yakuniy iste'molchiga yuklanadi. Bu turdagi soliqlar orasida eng keng tarqalgani qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) bo'lib, u tovar yoki xizmatning barcha ishlab chiqarish bosqichlarida qo'shilgan qiymatga nisbatan undiriladi. Aksiz solig'i esa ma'lum bir mahsulotlarga (masalan, tamaki, alkogol mahsulotlari, yonilg'i va boshqalar) nisbatan qo'llanilib, ularning narxini sezilarli darajada oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida egri soliqlar o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, ular davlat byudjetini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, bu soliqlarning adolatlilik darajasi va iqtisodiy samaradorligi masalalari doimo dolzarb bo'lib kelgan. Iste'molchilarga bevosita yuklanishi sababli, egri soliqlar past daromadli aholi qatlamiga ko'proq ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, ushbu soliqlarning adolatli taqsimlanishi va ular tomonidan ijtimoiy tengsizlikni keltirib chiqarmasligini ta'minlash muhimdir.

So'nggi yillarda O'zbekiston soliq tizimida islohotlar o'tkazildi, jumladan, QQS stavkasi qayta ko'rib chiqildi va aksiz soliqlarining yangi turlari kiritildi. Ushbu o'zgarishlar soliqlarni boshqarishda va iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim ahamiyat kasb etdi. Ammo mavjud mexanizmlarda hali ham takomillashtirish lozim bo'lgan jihatlar mavjud. Masalan, QQSni hisoblash va to'lash jarayonlaridagi murakkabliklar, aksiz solig'iga tushadigan mahsulotlar turlarining kengaytirilishi va bojxona rasmiylashtiruvdagi tartiblarning soddalashtirilishi kabi masalalar ko'rib chiqilishi lozim.

Shuningdek, xalqaro amaliyotda egri soliqlar tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan qator muvaffaqiyatli tajribalar mavjud bo'lib, ular O'zbekiston uchun ham dolzarbdir. Jumladan, soliq yukini yengillashtirish orqali iqtisodiy faollikni oshirish, soliqlarning oshkoraligini ta'minlash, soliqqa tortish jarayonlarida elektron tizimlardan keng foydalanish kabi yo'nalishlar xalqaro tajribalardan kiritilishi mumkin bo'lgan muhim elementlardir.

Mazkur maqola O'zbekiston Respublikasida egri soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibini takomillashtirishga doir tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, u soliqqa tortish tizimining samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shishga yo'naltirilgan.

Metodologiya: Ushbu tadqiqotda O'zbekiston Respublikasida amal qiluvchi egri soliqlar tizimini o'rganish va tahlil qilish uchun bir qator ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi. Quyida asosiy metodologik yondashuvlar va tadqiqot usullari bayon etiladi:

1. Nazariy tahlil

Tadqiqotning nazariy asoslari uchun xalqaro va mahalliy ilmiy-adabiyotlar, soliq qonunchiligi, O'zbekiston Respublikasi soliq kodeksi hamda xalqaro soliq islohotlariga oid materiallar o'rganildi. Ushbu manbalar asosida egri soliqlarning nazariy jihatlari, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilindi.

2. Solishtirma tahlil

Tadqiqotda O'zbekiston soliq tizimi xalqaro amaliyot bilan solishtirildi. Jahonning rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlaridagi egri soliqlarni hisoblash va to'lash mexanizmlarini o'rganish orqali mamlakatimiz tizimi takomillashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Xususan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) va aksiz solig'i tizimlari boshqa davlatlar bilan taqqoslab tahlil qilindi.

3. Statistika tahlil

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi va boshqa tegishli tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlar asosida egri soliqlarning davlat byudjetidagi ulushi, bu soliqlarning umumiy iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri va ularning o'sish tendensiyalari o'rganildi. Soliq tushumlari bo'yicha tarixiy ma'lumotlar tahlil qilinib, tendensiyalar va ularning iqtisodiy faoliyatga ta'siri baholandi.

4. Me'yoriy-huquqiy tahlil

O'zbekiston Respublikasining amaldagi soliq qonunchiligi, jumladan, soliq kodeksi, hukumatning egri soliqlarga oid qarorlari va boshqa normativ hujjatlar tahlil qilindi. Ushbu tahlil

orqali egri soliqlarni hisoblash va to'lash tartibi, ularning huquqiy asoslari aniqlashtirildi. Me'yoriy hujjatlardagi kamchiliklar va takomillashtirish uchun imkoniyatlar o'rganildi.

Egri soliqlar tizimini takomillashtirishga oid takliflarni shakllantirish maqsadida soliq sohasidagi mutaxassislar, iqtisodchilar va huquqshunoslar o'rtasida so'rovlar o'tkazildi. Shuningdek, biznes vakillari bilan intervyular orqali soliq tizimidagi amaliy muammolar va ularni hal etish usullari muhokama qilindi.

Ushbu metodologik yondashuvlar O'zbekiston Respublikasida egri soliqlar tizimini chuqur o'rganishga imkon yaratdi va soliqlarni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'ldi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: O'zbekiston Respublikasida amal qiluvchi egri soliqlar va ularning hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibini takomillashtirish masalalari turli manbalar, ilmiy maqolalar va xalqaro tajribalarda keng ko'rib chiqilgan. Ushbu adabiyotlar sharhida mavzuga oid eng muhim nazariy va amaliy manbalar o'rganiladi.

1. Egri soliqlarning nazariy asoslari va iqtisodiy ta'siri

Egri soliqlar iqtisodiy adabiyotlarda keng tadqiq qilingan bo'lib, asosiy manbalardan biri sifatida Musgrave va Musgrave (1989) tomonidan ishlab chiqilgan "Public Finance in Theory and Practice" asari e'tiborga loyiqdir. Ushbu kitobda davlat moliyasi, shu jumladan egri soliqlarning iqtisodiy samaradorligi, iste'molchilarga ta'siri va davlat daromadlarini shakllantirishdagi roli batafsil tahlil qilingan. Ushbu nazariy tushunchalar O'zbekiston soliq tizimini chuqur tushunish va uni takomillashtirish masalalarida muhim o'rin tutadi.

2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi

O'zbekiston soliq tizimini tartibga soluvchi asosiy hujjat O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi hisoblanadi. Ushbu kodeksda egri soliqlar, xususan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), aksiz solig'i va boshqa bilvosita soliqlar bo'yicha me'yoriy tartiblar belgilangan. Soliq kodeksining amaliyotdagi qo'llanilishi va undagi o'zgarishlar O'zbekiston soliq tizimini yanada takomillashtirish uchun asosiy huquqiy baza bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, kodeksdagi ayrim moddalarning murakkabligi va noaniqliklari soliq to'lovchilarga qiyinchilik tug'dirishi mumkin, bu esa takomillashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

3. Xalqaro tajriba va soliq islohotlari

Jahon banki va Xalqaro valuta jamg'armasi kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, soliq tizimini takomillashtirishda xalqaro tajribadan foydalanish imkonini beradi. Masalan, Jahon bankining "Doing Business" hisobotlarida turli davlatlardagi soliq siyosati, jumladan, egri soliqlarning amaliyoti bo'yicha keng ma'lumotlar berilgan. Xususan, Yevropa davlatlarining QQS tizimlarini solishtirish orqali O'zbekistonda soliqlarni soddalashtirish va samaradorligini oshirish imkoniyatlari muhokama qilingan. Bu manbalar soliqqa tortish tizimida soddalashuv va avtomatlashtirish jarayonlari bo'yicha qimmatli bilimlar beradi.

4. Mahalliy olimlar va iqtisodchilar tadqiqotlari

O'zbekiston iqtisodiyoti va soliqlar tizimini o'rgangan mahalliy olimlar, jumladan, J. Zokirov, Sh. Yoqubov va B. Axmedovlarning tadqiqotlari mamlakatda soliq islohotlarining zarurligi va amaliy imkoniyatlarini o'rganishda muhim o'rin tutadi. Ularning maqolalarida egri soliqlarni hisoblash va to'lashning murakkab jihatlari, bu soliqlarning iqtisodiy samaradorligi va soliqqa tortish tizimidagi adolatlilik masalalari ko'tarilgan. Zokirov va boshqa iqtisodchilar O'zbekiston soliq tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish hamda soliqlarning byudjetga tushumlarini oshirish bo'yicha takliflar kiritgan.[5]

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi tomonidan har yili chiqariladigan statistik hisobotlar mamlakatdagi egri soliqlar bo'yicha aniq ma'lumotlarni taqdim etadi. Ushbu hisobotlarda soliqlarni hisoblash va to'lash ko'rsatkichlari, egri soliqlar orqali byudjetga tushgan daromadlar tahlil qilinadi. Shuningdek, soliq to'lovchilar tomonidan duch kelinayotgan muammolar va mavjud mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.[6]

O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlarida soliqqa tortish tizimi bo‘yicha qator ilmiy-tadqiqot ishlari va dissertatsiyalar yozilgan. Masalan, O‘zbekiston Milliy universiteti va Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tadqiqotchilari tomonidan soliqlarning iqtisodiy o‘shishga ta‘siri, soliqlarni hisoblash va to‘lash tartibini soddalashtirish bo‘yicha tahlillar qilingan. Ushbu ilmiy ishlarda soliq tizimidagi islohotlarning muhim jihatlari va O‘zbekiston sharoitida xalqaro tajribalardan qanday foydalanish mumkinligi o‘rganilgan.

Ushbu adabiyotlar tahlili O‘zbekiston Respublikasida egri soliqlar tizimini yanada takomillashtirish uchun ilmiy asoslar yaratadi hamda soliq tizimida islohotlar o‘tkazish bo‘yicha qator muhim tavsiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Tahlil va natijalar

O‘zbekiston Respublikasida amal qiluvchi egri soliqlarni tahlil qilish jarayonida mamlakatda soliq tizimining dolzarb muammolari va imkoniyatlari o‘rganildi. Maqsad – egri soliqlarni hisoblash va to‘lash tartibini yanada takomillashtirishga doir ilmiy-amaliy asoslarni aniqlashdir. Tahlil natijalari quyidagicha:[3]

O‘zbekistonda egri soliqlar, xususan, qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) va aksiz soliqlari davlat byudjeti daromadlarining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Davlat soliq qo‘mitasi hisobotlariga ko‘ra, QQS mamlakat byudjetining 30-35 foizini tashkil etib, bu soliq tushumlari yildan-yilga o‘shib bormoqda. Shunga qaramay, QQSning hisoblash va to‘lash mexanizmi murakkabligi, ayniqsa, kichik biznes uchun qo‘shimcha xarajat va vaqt talab qiladi. Aksiz soliqlari, asosan, iste‘molchi tovarlari – tamaki, alkogol va yonilg‘i mahsulotlariga qo‘llanilib, ularning narxiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu esa iste‘mol darajasini pasaytirishi va ayrim ijtimoiy qatlamlarga noqulaylik tug‘dirishi mumkin.

Egri soliqlar ko‘proq iste‘mol tovarlari orqali to‘lanishi sababli, ularning yukini aholining barcha qatlamlari bir xil darajada his qiladi. Bu soliqlar boy va kambag‘al qatlamlarga teng miqdorda yuklangani uchun regressiv soliq turiga kiradi. Natijada, past daromadli aholiga nisbatan soliqqa tortish adolatsiz ko‘rinishi mumkin. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, soliqqa tortish yukini kamaytirish va aholi o‘rtasida adolatli taqsimlash uchun egri soliqlarda soliq stavkalarini differentsiallash yoki past daromadli qatlamlarga soliq imtiyozlari joriy etish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, egri soliqlarni hisoblash va to‘lash jarayonida ko‘plab soliq to‘lovchilar texnik va byurokratik qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun QQSni qaytarish, soliq deklaratsiyalarini to‘ldirish va soliq yukini hisoblash qiyin bo‘lib qolmoqda. Xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda, soliq jarayonlarini elektronlashtirish va avtomatlashtirish bu qiyinchiliklarni bartaraf etishning samarali yo‘li bo‘lishi mumkin. O‘zbekistonda soliq tizimiga kiritilgan "Soliq xizmatlari portali" bu borada ijobiy natijalar bermoqda, lekin tizimning ishlashi va foydalanish qulayligi hali ham to‘liq takomillashtirilmagan.

Xalqaro tajriba tahlili O‘zbekistonda egri soliqlar tizimini soddalashtirish uchun bir nechta amaliyotlarni ko‘rsatdi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida QQS va aksiz soliqlari avtomatlashtirilgan hisoblash tizimlari yordamida samarali boshqariladi. Shuningdek, past daromadli iste‘molchilar uchun soliqlarni qaytarish yoki ijtimoiy himoya mexanizmlari keng qo‘llaniladi. O‘zbekistonda ham shunday mexanizmlarni joriy etish soliqqa tortishning ijtimoiy adolatlilikini ta‘minlash imkonini beradi.

Tahlil natijalariga asoslanib, O‘zbekiston Respublikasida egri soliqlarni hisoblash va to‘lash tartibini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi tavsiyalar kiritiladi:

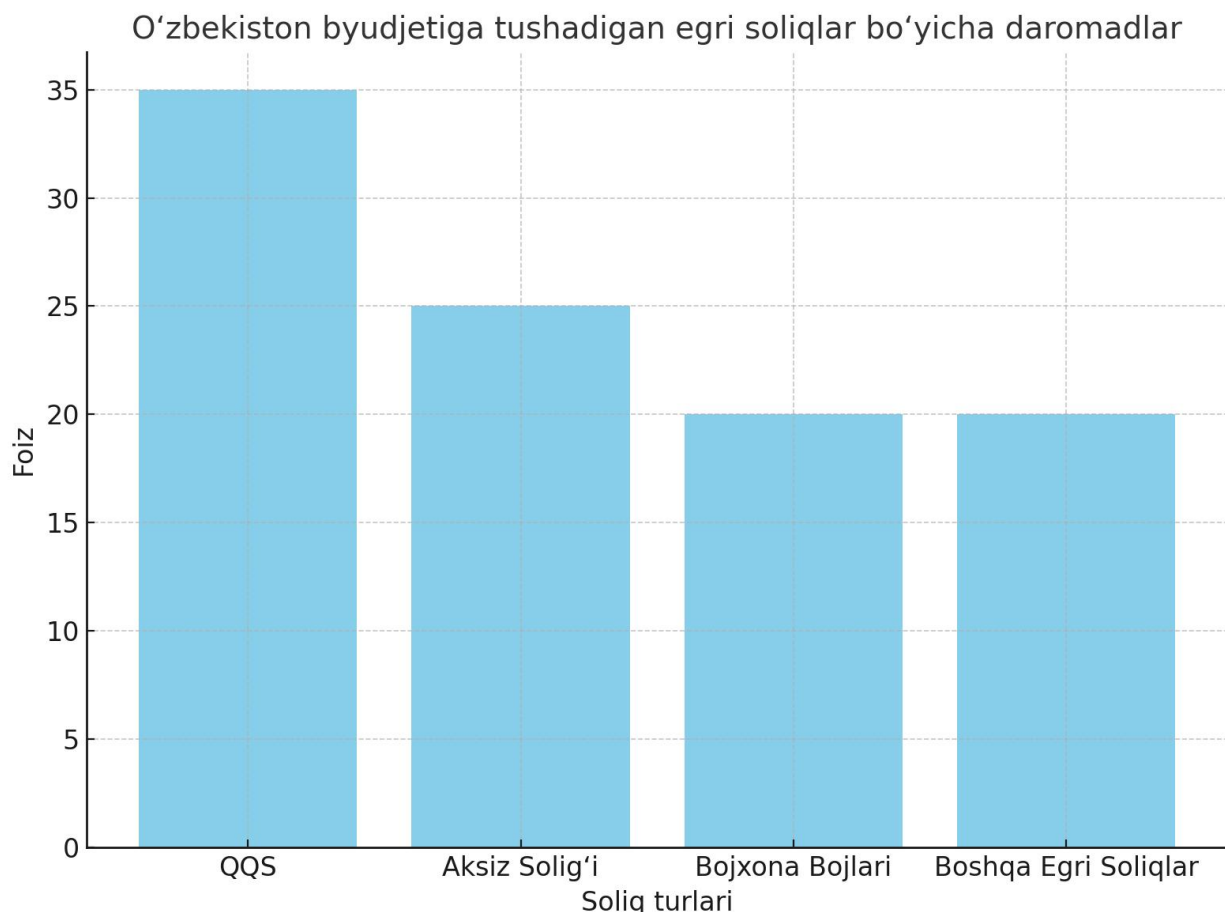
- Soliq stavkalarini differentsiallash: QQS va aksiz solig‘i stavkalarini iste‘mol tovarlari turlariga qarab differentsiallash orqali past daromadli qatlamlarning soliqqa tortish yukini kamaytirish mumkin.

- Elektron tizimlarni kengaytirish: Soliqlarni avtomatlashtirilgan tizimlar orqali hisoblash va deklaratsiyalarni elektron tarzda topshirish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Bu soliq to‘lovchilar uchun vaqt va mablag‘ tejash imkoniyatini yaratadi.[4]

- Soliq imtiyozlari va ijtimoiy yordam mexanizmlari: Aholining past daromadli qatlamlariga soliqqa tortishda imtiyozlar joriy etish va soliq tushumlaridan olinadigan ijtimoiy yordam mexanizmlarini kuchaytirish orqali soliqqa tortish tizimining adolatliligini oshirish mumkin.

- Xalqaro tajribani keng joriy etish: Yevropa va boshqa rivojlangan davlatlarning QQS va aksiz solig'i bo'yicha tajribalarini joriy etish orqali soliq tizimini yanada soddalashtirish va samaradorligini oshirish mumkin.

O'zbekiston byudjetiga tushadigan egri soliqlar bo'yicha daromandlar.

Ushbu tahlil natijalari egri soliqlar tizimini yanada samarali va adolatli qilish uchun takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama

O'zbekiston Respublikasida amal qiluvchi egri soliqlar tizimini tahlil qilish jarayonida aniqlangan natijalar egri soliqlarning davlat byudjetidagi o'rni va iqtisodiy ta'siri juda muhim ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu soliqlar davlat daromadlarini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi, ammo ularning hisoblash va to'lash jarayonidagi murakkabliklar, soliqqa tortishning adolatliligi masalalari, ayniqsa, past daromadli aholiga bo'lgan ta'siri turli muammolarni keltirib chiqaradi.

Egri soliqlar, xususan, QQS va aksiz soliqlari iste'molchilarga bilvosita yuklangani sababli, ularning adolatlilik darajasi haqida savollar tug'iladi. Iqtisodiy adabiyotlarda bu soliqlar ko'pincha regressiv xususiyatga ega deb baholanadi, ya'ni past daromadli aholiga ko'proq ta'sir qiladi. Bu shuni ko'rsatadiki, ushbu soliqlarni to'plashda aholining turli qatlamlari o'rtasida soliqqa tortish yukining teng taqsimlanishi muhimdir. Differentsial soliq stavkalarini joriy qilish va past daromadli qatlamlarga soliqqa tortish bo'yicha imtiyozlar berish ushbu masalani hal qilishning muhim choralaridan biri bo'lishi mumkin.[8]

Egri soliqlarni hisoblash va to'lash tartibi ko'plab soliq to'lovchilar uchun murakkab bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta bizneslar uchun QQS deklaratsiyalari va aksiz soliqlarini

hisoblashda byurokratik qiyinchiliklar kuzatiladi. Soliq jarayonlarini soddalashtirish uchun elektron tizimlarni joriy qilish hamda avtomatlashtirish zaruriyati dolzarbdir. Soliq boshqaruvining raqamli platformalari, xususan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish jarayonlarini takomillashtirish orqali bu muammolarni kamaytirish mumkin. Elektron tizimlar soliq to'lovchilar uchun vaqt va mablag'ni tejash imkoniyatini beradi, shu bilan birga, soliq jarayonlarining oshkoraligini ta'minlaydi.[10]

Xalqaro tajribadan foydalanish O'zbekiston soliq tizimining samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Yevropa davlatlarida QQS va aksiz soliqlarini hisoblash va to'lash bo'yicha samarali amaliyotlar mavjud bo'lib, ularning elektron tizimlar orqali boshqarilishi va past daromadli iste'molchilarni himoya qilish bo'yicha mexanizmlar keng qo'llaniladi. O'zbekiston sharoitida ushbu tajribani moslashtirish orqali soliq yukini yengillashtirish, soliq tizimining adolatliligini oshirish va ijtimoiy himoya mexanizmlarini joriy etish mumkin. Ayniqsa, elektron soliq boshqaruv tizimlarini kengaytirish mamlakatda soliq to'lovchilarning ishonchini oshiradi va byudjetga soliq tushumlarini ko'paytirishga yordam beradi.

O'zbekistonda egri soliqlarni yanada samarali va adolatli qilish bo'yicha islohotlar zarur. Shuningdek, soliqlarni to'g'ri hisoblab chiqarish va to'lash tartibini soddalashtirish, ayniqsa kichik biznes uchun qiyinchiliklarni bartaraf etish, soliqqa tortishning adolatliligini ta'minlash va xalqaro standartlarga mos tizimlarni joriy qilish muhimdir. Bunda soliq stavkalarining differentsiallasuvi, elektron boshqaruv tizimlarining kengayishi va xalqaro tajribadan foydalanish asosiy omillar hisoblanadi.

Natijada, egri soliqlar O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda ijobiy rol o'ynaydi, ammo ushbu tizimni takomillashtirish orqali iqtisodiy samaradorlik va adolatlilikni oshirish imkoniyatlari mavjud. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud tizimni isloh qilish va xalqaro amaliyotni O'zbekiston sharoitida tatbiq etish davlat byudjetiga tushumlarni ko'paytirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashda samarali vosita bo'lishi mumkin.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida egri soliqlar davlat daromadlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy moliyaviy vositalardan biri hisoblanadi. Egri soliqlar ichida qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) va aksiz soliqlari asosiy o'rinni egallaydi, ularning to'g'ri va samarali hisoblab chiqarilishi mamlakat byudjetiga sezilarli hissa qo'shadi. Ammo tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu soliqlarni hisoblash va to'lash jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular iqtisodiy samaradorlik va soliqqa tortish adolatliligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Egri soliqlarni hisoblash va to'lash tartibini takomillashtirish uchun bir nechta asosiy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Soliq stavkalarini differentsiallashtirish: QQS va aksiz soliqlarining stavkalarini tovarlar va xizmatlar turlari bo'yicha differentsiallashtirish orqali past daromadli aholining soliqqa tortilish yukini kamaytirish mumkin. Bu qadam soliqqa tortish tizimining adolatliligini ta'minlaydi va ijtimoiy tenglikni oshirishga yordam beradi.

2. Elektron soliq tizimlarini rivojlantirish: Soliq jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy qilish soliq to'lovchilarga qulaylik yaratadi va soliqqa tortish tizimining samaradorligini oshiradi. Xususan, elektron soliq deklaratsiyalarini keng qo'llash va soliq to'lovlarini avtomatlashtirish orqali byurokratik qiyinchiliklarni kamaytirish mumkin.

3. Xalqaro tajribani tatbiq etish: Rivojlangan mamlakatlar tajribasini O'zbekiston sharoitida joriy qilish soliqqa tortish tizimini yanada soddalashtirish va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Xalqaro standartlarga mos tizimlarni tatbiq etish soliq siyosatining oshkoraligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

4. Ijtimoiy himoya mexanizmlari: Egri soliqlarni to'lashda past daromadli qatlamlarga imtiyozlar joriy qilish va ularni ijtimoiy himoya qilish tizimlarini rivojlantirish orqali soliqqa tortish adolatliligini ta'minlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasida egri soliqlarni hisoblash va to‘lash tizimini takomillashtirish nafaqat davlat byudjetiga qo‘shimcha daromadlar keltiradi, balki ijtimoiy adolatni ta‘minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, soliqlarni differentsiallash, avtomatlashtirish va xalqaro tajribalarni joriy qilish kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). Public Finance in Theory and Practice. McGraw-Hill Education.
2. O‘zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi (yangilangan tahriri).
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, Moliya vazirligi (2022). Soliq tushumlari bo‘yicha yillik hisobot.
4. Jahon banki (2023). Doing Business: Taxation.
5. Zokirov, J., & Yoqubov, Sh. (2021). Soliq islohotlari va ularning iqtisodiy o‘rishga ta‘siri. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
6. OECD (2020). Consumption Tax Trends. Paris: OECD Publishing.
7. Moliya vazirligi (2023). O‘zbekiston Respublikasida soliq islohotlari bo‘yicha yo‘l xaritasi.
8. Mirzaeva, O. (2022). Elektron soliq boshqaruvi tizimlari: O‘zbekiston tajribasi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.
9. IMF (2021). Tax Policy for Developing Countries. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
10. Axmedov, B. (2020). O‘zbekistonda soliq tizimining modernizatsiyasi va xalqaro tajriba. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti.